

ANFÖRANDE

DATUM: 2003-10-23
TALARE: Kristina Persson
PLATS: NLS förbundsseminarium (Nordisk lärarkonferens)

SVERIGES RIKSBANK
SE-103 37 Stockholm
(Brunkebergstorg 11)

Tel +46 8 787 00 00
Fax +46 8 21 05 31
registrator@riksbank.se
www.riksbank.se

■ Ekonomi och välfärd i Sverige och Norden

Tack för inbjudan till att medverka i denna konferens!

Jag tänkte inleda med att klargöra Riksbankens roll efter folkomröstningen där det svenska folket sa ett tydligt nej till att införa euron i Sverige. Sedan tar jag tillfället i akt att redovisa hur vi just nu ser på konjunktur- och inflationsutsikterna. Det gör jag mot bakgrund av att årets tredje inflationsrapport publicerades i förra veckan. Den ligger till grund för direktionens beslut att lämna reporäntan oförändrad. Därefter går jag in på några mer långsiktiga faktorer som är av stor betydelse för välfärdsutvecklingen i de nordiska länderna.

Splittrad ekonomisk-politisk situation i Norden

Resultatet i folkomröstningen innebär att Riksbanken kommer att fortsätta bedriva penningpolitik på samma sätt som tidigare. Reporäntan bestäms mot bakgrund av utsikterna för den svenska konjunkturen och inflationen. Riksbanken har definierat penningpolitikens mål, att upprätthålla ett fast penningvärde, som att förändringstakten för konsumentpriserna ska uppgå till 2 procent, med en tolerans för avvikelser på +/- 1 procentenhet. Vi har goda erfarenheter från åren med inflationsmål och det finns därför ingen anledning att förändra den penningpolitiska strategin till följd av resultatet i folkomröstningen.

Inför folkomröstningen var min bedömning att fördelarna med en gemensam valuta i Europa vägde tyngre än förlusten av en räntepolitik som var anpassad till en specifikt svensk konjunktur. Debatten inför omröstningen kunde ge intrycket att det var olika slags penningpolitisk regim i Sverige respektive euroområdet. I själva verket är penningpolitiken likartad med inflationsmål, flytande växelkurs och en självständig roll för riksbank/centralbank. En skillnad är att penningpolitiken i Sve-

■ rige bestäms utifrån svenska förhållanden medan den i euroområdet bestäms av den genomsnittliga pris- och konjunkturutvecklingen i området som helhet.

Den ekonomisk-politiska situationen skiljer sig mellan de nordiska länderna. Sverige, Finland och Danmark är medlemmar i den europeiska unionen (EU). Men även Norge och Island, som valt att stå utanför EU, omfattas av de fyra friheter, dvs. fri rörlighet på kapital, varor, tjänster och arbetskraft genom EES-avtalet. Finland har gått ett steg längre i EU-samarbetet och deltar sedan 1999 fullt ut i den ekonomiska monetära unionen. Därmed har Finland inte längre en egen valuta och för inte heller en egen penningpolitik. Danmark har inte infört euron men deltar i växelkurssamarbetet ERM 2. Det innebär att den danska kronan har en fast kurs i förhållande till euron och att räntan i praktiken följer den i euroområdet. I Norge bedrivs numera en likartad penningpolitik som i Sverige, med ett explicit inhemskt inflationsmål.

Trots olikheterna mellan de nordiska länderna pågår ett nära samarbete mellan centralbankerna. De högsta cheferna möts regelbundet hos varandra för överläggningar och en gång per år har vi ett större möte mellan centralbankernas ledningar och vissa experter, beroende på vilka teman som är uppe till diskussion. De nordiska länderna har tillsammans med Estland, Lettland och Litauen en gemensam representation i Internationella valutafonden (IMF) och i Världsbanken. Det får bl.a. till följd ett nära samarbete mellan de respektive ländernas centralbanker i alla IMF-relaterade frågor. Nyligen slöts också en överenskommelse mellan de nordiska centralbankerna om hantering av finansiella kriser. Det sker också ett fortlöpande utbyte mellan olika experter inom de nordiska centralbankerna.

Riksbanken förväntar sig måttlig inflation

Riksbankens penningpolitiska uppgift är att genom styrränteförändringar påverka prisutvecklingen så att inflationen blir 2 procent på ett till två års sikt. Som underlag för besluten gör vi regelbundet prognoser över pris- och konjunkturutvecklingen i Sverige. Vid de penningpolitiska sammanträdena har vi i direktionen således att ta ställning till om inflationen bedöms överstiga målet, vilket innebär att reporäntan i normalfallet ska höjas, eller om inflationen kommer att understiga målet och reporäntan därmed sänkas.

I förra veckan redovisade Riksbanken en ny bedömning av konjunktur- och inflationsutsikterna i årets tredje inflationsrapport som ledde till att vi beslöt att lämna reporäntan oförändrad.

Konjunktur- och inflationsbedömningen

Vi gör bedömningen att det har skett en förbättring av konjunkturutsikterna i Sverige och världsekonomin sedan i juni. Men bilden är inte entydig, eller problemfri. I Europa är konjunkturutvecklingen fortsatt dyster och BNP föll under andra kvartalet i flera länder, det gäller framförallt i stora länder som Tyskland

och Frankrike. På andra håll, framförallt i USA, tycks den expansiva ekonomiska politik som förts ha fått ett visst genomslag. Det speglas i en hög konsumtion och tecken på en återhämtning i näringslivets investeringar. De positiva signalerna tar sig uttryck i stigande börskurser och långräntor på de finansiella marknaderna. Även på den amerikanska arbetsmarknaden finns tecken på att en vändning kan ha skett, vilket är en förutsättning för en uthållig konjunkturuppgång. I de asiatiska ekonomierna är den ekonomiska utvecklingen förhållandevis gynnsam, framförallt Kinas ekonomi som växer snabbt med ca 8 procent per år. I Sverige var BNP-tillväxten något starkare under det första halvåret än vad vi tidigare trodde och utsikterna för den svenska ekonomin framstår nu som aningen ljusare. Till det bidrar att vi har sänkt reporäntan med sammantaget 0,75 procentenheter under sommaren. På arbetsmarknaden är utvecklingen dock fortsatt svag.

Inflationen har fallit tillbaka sedan i juni men inte lika mycket som vi hade förväntat oss. Det beror på att energipriserna inte har sjunkit som prognostiserat. Den nedgången kommer något senare. På två års sikt förväntas inflationen rensad för energipriserna utvecklas i linje med målet.

Risikfaktorer för svensk inflation

Vilka är då de risker och hot som vi kan se när det gäller en fortsatt förbättring av konjunkturen? I Riksbankens inflationsrapporter gör vi alltid en bedömning av risken för att inflationen blir högre eller lägre än i det huvudscenario vi tecknar, vilket i sin tur hänger nära samman med hur vi tror att konjunkturen ska utvecklas.

Det finns en risk för att den internationella konjunkturen utvecklas svagare än i inflationsrapportens huvudscenario. I USA riskerar de stora underskotten i de offentliga finanserna och bytesbalansen att driva fram en uppgång av de långa räntorna, vilket i sin tur skulle hämma konsumtionen och investeringarna. Det stora underskottet i bytesbalansen förutsätter ett omfattande flöde av kapital till USA från omvärlden. En god produktivitet utveckling och hög tillväxt har hittills bidragit till ett stort förtroende för den amerikanska ekonomin. Det har gjort det möjligt för USA att attrahera internationella investerare. Om placerarna tror att de riskerar att tjäna mindre eller förlora pengar på att investera i amerikanska tillgångar kommer intresset att minska. Det kan innebära dels en svagare dollar och dels en uppgång av räntorna. Visserligen innebär en svagare dollar att den nödvändiga anpassningen till ett minskat bytesbalansunderskott i USA underlättas men samtidigt skulle den sannolikt fördröja konjunkturuppgången i Europa. En utveckling med en dramatisk försvagning av dollarn kan inte heller uteslutas.

I Europa utgör dessutom den ansträngda budgetsituationen i framförallt Tyskland och Frankrike en källa till osäkerhet. Besparingar i de offentliga finanserna och en svag arbetsmarknad riskerar att dämpa konsumtionen och därmed fördröja återhämtningen. Kombinationen av obalanserna i USA och den svaga tillväxten i euroområdet utgör tillsammans en risk för att den ekonomiska uppgången ska brytas och kanske till och med bytas till sin motsats.

■ Riskerna från en svagare internationell konjunkturutveckling för de svenska inflationsutsikterna balanseras enligt Riksbankens bedömning av risken för en högre inflation i Sverige. Nya löneavtal ska förhandlas fram i början av nästa år för anställda i privat och statlig sektor. Lönerna är den enskilt viktigaste faktorn för inflationsutvecklingen och är därmed alltid förknippade med risker för inflationen. Men till skillnad från den förra stora avtalsrörelsen, som inleddes i slutskedet av en högkonjunktur, kommer denna avtalsrunda att genomföras när efterfrågeläget på arbetsmarknaden är svagt. Det finns emellertid spänningar på arbetsmarknaden som kan resultera i löneökningar som driver upp kostnads- och inflationstrycket. Till det kommer att energipriserna inte har fallit tillbaka i den utsträckning som vi väntade oss under sommaren, vilket innebär att riskerna för spridningseffekter ökat något.

Tillväxt och välfärd på lång sikt

En penningpolitik som leder till ett stabilt penningvärde skapar goda förutsättningar för ekonomisk verksamhet, konsumtion, handel och investeringar. Men penningpolitiken kan inte i sig skapa tillväxt. Det kan däremot andra ekonomiskpolitiska beslut, särskilt sådana som påverkar människors vilja att arbeta och investera i nya verksamheter.

Mellan 1975 och 1995 förlorade Sverige sin tidigare så framskjutna ekonomiska position i världen. Det var också år med höga löneökningar och hög inflation. I genomsnitt var inflationen under denna period 8 procent per år. Även jämfört med våra nordiska grannländer halkade vi efter. Om vi under dessa år hade haft samma tillväxt som Norge, Danmark och Finland skulle svenskarnas levnadsstandard idag vara ca 20 procent högre. Den ekonomiska politik som fördes under 1970- och 1980-talen bidrog till att Sverige, i början av 1990-talet, hamnade i en djup ekonomisk kris. Den ledde till stora underskott, i såväl statens budget som bytesbalansen, och en arbetslöshet som fyrdubblades på bara några år. Det är i hög grad lärdomarna av denna kris som ligger till grund för den omläggning av den ekonomiska politiken som skedde i början av 1990-talet.

Det var då som prisstabilitet infördes som mål för penningpolitiken. För finanspolitiken infördes utgiftstak och överskottsmål för de statliga utgifterna samtidigt som besparingar genomfördes. Inträdet i EU och reformer av skatte- och socialförsäkringssystem bidrog också till att skapa bättre förutsättningar för den ekonomiska utvecklingen.

I dag är statsfinanserna i gott skick, bytesbalansen visar överskott, inflationsförväntningarna ligger runt målet på två procent och arbetslösheten har gått ned och ligger väsentligt under det europeiska genomsnittet.

Potentiell tillväxt

Det som avgör takten för den ekonomiska tillväxten och därmed vilka resurser som står till förfogande för t.ex. höjda löner, vinster eller en utbyggd offentlig

■ sektor är ekonomins långsiktiga produktionsförmåga. Den kallas med ett annat begrepp för den potentiella tillväxten och anger i vilken takt ekonomin kan växa utan att det uppstår ett inflationstryck. Det är således efterfrågan i ekonomin i förhållande till produktionskapaciteten som till stor del avgör hur inflationen kommer att utvecklas. Den potentiella tillväxten är därmed av central betydelse för penningpolitiken.

Den långsiktiga produktionsförmågan bestäms i sin tur av hur mycket vi arbetar (arbetsutbudet) och hur produktiva vi är (produktiviteten). Arbetsutbudet beror bl.a. av hur många personer som arbetar och hur många timmar var och en arbetar. I detta avseende är åldersstrukturen i ekonomin och ohälsotalen viktiga faktorer. Produktiviteten påverkas bl.a. av investeringar och teknikutveckling - t.ex. att maskiner blir modernare eller att de utnyttjas mer effektivt. Även utbildningsnivån påverkar produktiviteten. Kunskap kan omsättas i produktion och ökar möjligheten att ta till sig nya idéer och innovationer.

Arbetsutbudet

Eftersom arbetskraftsdeltagandet varierar så mycket i olika åldersgrupper har den framtida åldersstrukturen stor betydelse för arbetsutbudet och därmed för tillväxten. De nordiska länderna har generellt höga arbetskraftstal, runt 87 procent i åldersgruppen 25-54, jämfört med övriga europeiska länder. I den äldsta åldersgruppen har arbetskraftsdeltagandet fallit de senaste 10 åren. En orsak är att utträdesåldern från arbetsmarknaden har sjunkit. I Sverige uppgår idag den egentliga pensionsåldern till 62 år. Den enda grupp som ökat sitt arbetsutbud under senare år är de äldre kvinnorna eftersom de som i dag uppnår en högre ålder är mer välutbildade än sina företrädare.

De äldres andel av befolkningen blir allt större i hela Europa, Norden är inget undantag. Idag är 16 procent av befolkningen i Europa 65 år eller äldre. Denna andel bedöms öka till 18 procent 2010. Ser man istället till antalet personer som är över 80 år i Europa kommer det att fördubblas de närmaste 15 åren.

I Sverige beräknar SCB att andelen människor som är 65 år eller äldre kommer att öka från 17 procent idag till 23 procent 2050. Samtidigt kommer den arbetsföra andelen av befolkningen, de som är mellan 20 och 64 år, att minska från 59 procent 2002 till 54 procent 2050. Från att ha ökat med nästan en miljon individer mellan åren 1950 och 2000 kommer således denna grupp att öka hälften så mycket eller med en halv miljon personer under de nästkommande femtio åren.

Denna utveckling innebär, enligt SCB:s prognoser, att den arbetsföra andelen av befolkningen i Sverige kommer att behöva försörja en allt större andel unga och gamla. Idag försörjer varje person i arbetsför ålder 0,7 personer som inte arbetar. År 2050 bedöms varje arbetsför person behöva försörja 0,84 personer. Ser man enbart till de äldre går det idag 0,29 personer som är 65 år eller äldre på varje arbetsför person. 2050 beräknas denna kvot ha ökat till 0,42. Utvecklingen innebär att allt större krav kommer att ställas på ökat arbetskraftsdeltagande bland de

■ äldre. Enligt en studie från SCB bedöms den andel av Sveriges ålderspensionärer som måste arbeta för sin försörjning öka med 50 procent till år 2035.

Ett bidrag till en lösning av problemet kommer från invandrarna. Det är personer med utländsk bakgrund som beräknas stå för nettotillskottet av befolkningen i arbetsför ålder. År 2015 beräknas ungefär var femte person i Sverige mellan 20 och 64 år ha utländsk bakgrund. Svenskar med svenskfödda föräldrar blir samtidigt färre 2015 än vad de var 2000.

Personer med utländsk bakgrund i Sverige har haft svårt att få fäste på arbetsmarknaden. Sysselsättningsgraden hos de utländskt födda är i genomsnitt ca 30 procent lägre än bland de inrikes födda. Om de hade en lika hög sysselsättningsgrad som genomsnittet för Sveriges befolkning skulle sysselsättningen kunna öka med 96 000 personer.

Slutligen är det avgörande för arbetsutbudet hur många timmar vi arbetar. Antalet timmar har minskat av flera skäl på senare tid, övertidsuttaget har minskat, deltidsarbetet har ökat och frånvaron för vård av barn har också ökat. Men den i särklass största orsaken och därmed allvarigaste problemet i Sverige är sjukfrånvaron. Både antalet och längden på sjukskrivningarna har ökat dramatiskt under senare tid, vilket gör att arbetstiden per sysselsatt har minskat. För tre år sedan ökade arbetade timmar med 2,7 procent. Förra året minskade arbetade timmar med 1,2 procent.

Större andel äldre innebär ökade krav

Ålderssammansättningen innebär stora anspråk på välfärdstjänster, vilket ytterligare ökar behovet av arbetskraft. I Sverige kommer antalet personer som bedöms ha omfattande vårdbehov, dvs. de som är 85 år eller äldre, att fördubblas fram till år 2035.¹ Det förväntas leda till ett ökat tryck på de offentliga finanserna eftersom kostnaderna för vård och omsorg ökar drastiskt med stigande ålder. Sammantaget beräknas de offentliga utgifterna för pensioner, sjukvård och äldreomsorg att öka från ca 18 procent till ca 23 procent av BNP kring 2030.

Därtill kommer att det lägre arbetsutbudet och därmed en lägre produktion medför lägre intäkter för staten från bl.a. arbetsgivaravgifter och inkomstskatt. Ett närliggande exempel från Sverige är kostnaderna för sjukfrånvaron. Om regeringens mål att halvera ohälsan mätt i antal sjukdagar fram till 2008 skulle infrias visar beräkningar från Konjunkturinstitutet att antalet arbetade timmar skulle kunna bli 0,4 procentenheter högre per år fram till 2008. Vid oförändrad produktivitet skulle det kunna leda till att BNP-tillväxten blir drygt 0,4 procentenheter högre per år under perioden 2003-2008, vilket innebär att de offentliga finanserna skulle kunna förbättras med 45 miljarder under perioden. Det är resurser som skulle kunna användas för att förbättra vård och utbildning – eller för att minska statsskulden och därmed skapa ett ökat låneutrymme i framtiden när behoven sannolikt blir ännu större.

---

¹ Kommunförbundet, "Aktuellt om äldreomsorgen", oktober 2003.

■ När behoven växer i förhållande till resurserna kommer med nödvändighet frågorna om organisation och finansiering av välfärden i förgrunden. De nordiska länderna har en lång tradition av välfärdstänkande och en relativt omfattande offentlig sektor som tillhandahåller t.ex. hälso- och sjukvård, utbildning och äldreomsorg. Viktiga frågor på de politiska dagordningarna i framtiden blir hur den nordiska välfärdsmodellen ska förnyas så att den blir både ekonomiskt och socialt hållbar. Kommer vi att på nytt klara av att framstå som modell för andra länder i den omställning som hela Europa står inför?

Oavsett modell innebär demografin krav på åtgärder som leder till att vi i genomsnitt arbetar fler timmar, att fler arbetar t.ex. pensionärer och att invandringen ökar. Detta förutsatt att vi vill behålla eller förbättra vår välfärd.

Produktivitetens utvecklingen kan hjälpa

När den långsiktiga tillväxttakten får ett svagt eller inget bidrag alls från arbetsutbudet ökar beroendet av arbetsproduktiviteten. Jämfört med andra länder har Sverige hittills klarat sig väl när det gäller produktivitetens utvecklingen. Under 1990-talet har produktiviteten ökat med 2 procent per år eller strax över. Detta är en tydlig förbättring jämfört med utvecklingen under 1980-talet då produktivitetens ökning var omkring 1 procent per år, och i än högre grad bättre jämfört med 1970-talet då produktivitetstrenden faktiskt var negativ. Det är således produktiviteten snarare än arbetsutbudet, som har skapat tillväxten under senare år. Detta gäller även i de andra nordiska länderna även om arbetsutbudet har bidragit i större utsträckning än i Sverige.

Att arbetsproduktiviteten ökade särskilt starkt under 1990-talet berodde på flera faktorer. En viktig sådan var att många lågproduktiva företag slogs ut i samband med den kraftiga konjunkturnedgången vid början av 90-talet samtidigt som andra företag valde att göra sig av med lågutbildad arbetskraft som hade mindre kvalificerade arbetsuppgifter. När ekonomin på nytt började växa fanns det gott om ledig arbetskraft och tillväxten kunde ligga på en hög nivå utan att inflationen tog fart. En annan orsak var IT-boomen mot slutet av 1990-talet som också bidrog till produktivitetstillväxten. Även framöver kan man förvänta sig en god produktivitetens utveckling i Sverige.

En ökad produktivitetstillväxt kan vara en lösning för stora delar av näringslivet, men är det ofta i mindre grad för delar av den offentliga sektorn. Kvalitet i vård, omsorg och utbildning förutsätter ofta stark närvaro av mänsklig arbetskraft. Likväl finns förmodligen en hel del att vinna på att organisera och finansiera offentlig sektor på nya sätt. Bidraget från de fackliga organisationerna i denna omställning kan komma att visa sig avgörande för framgång. Här har de nordiska länderna ett försteg framför andra genom en hög organisationsgrad och ett utvecklat samarbete mellan arbetstagare och arbetsgivare.

Också utbildningssektorn står inför stora utmaningar. När nuvarande generation av lärare i det svenska samhället går i pension krävs ett betydande tillskott av nya lärare. Enligt AMS beräknas ersättningsrekryteringar på grund av åldersskäl upp-

■ gå till cirka 100 000 lärare till och med 2015. Det är 40 procent av dagens sysselsatta. Rekryteringssvårigheterna bedöms ta sin början redan 2006 inom vissa lärarinriktningar. Det betyder att åtgärder måste vidtas redan idag för en god personalförsörjning i framtiden.

Att investera i utbildning har en annan karaktär än vård. Utbildning har den unika egenskapen att den både kan vara en investering för ökad produktivitet och ökad rättvisa. Ett samhälle som av olika skäl tvingas acceptera växande inkomstklyftor kan i någon mån kompensera för detta genom att erbjuda utbildning på villkor som skapar verklig valfrihet och möjligheter för alla.

Penningpolitik och lönebildning

Arbetsutbudet utgör både ett långsiktigt och ett dagsaktuellt problem. Om det inte hanteras genom åtgärder som höjer arbetsutbudet – t.ex. genom sänkt sjukfrånvaro, ökad arbetstid per sysselsatt eller arbetskraftsinvandring – kan den svenska ekonomins tillväxtpotential komma att minska. Riksbanken kan då tvingas dämpa efterfrågan i ekonomin genom räntehöjningar vid en lägre tillväxt än de senaste tio åren.

Under de närmaste åren, när den faktiska tillväxten förväntas komma nära och så småningom uppnå den potentiella testas arbetsmarknadens förmåga att klara lönebildningen. Visserligen tror vi inte att resursutnyttjandet kommer att utöva något tryck på priser och löner så snart, men i takt med att konjunkturen förstärks kommer det att ställas allt större krav på återhållsamhet från arbetsmarknadens parter.

Avslutande kommentarer

Det problem som jag framförallt har uppehållit mig kring har varit konsekvenserna av att befolkningen i Norden blir allt äldre och att balansen mellan försörjare och försörjda därigenom rubbas. Problemet spetsas till ytterligare genom att försättningsarna för att ta ut höga skatter försvåras av globaliseringen. Det är således två tunga och svårpåverkbara processer i kombination som utgör den stora utmaningen för de nordiska välfärdssamhällena i framtiden.

De demografiska förändringarna kommer att medföra ett bortfall i skatteintäkter till följd av att färre jobbar samtidigt som utgifterna för pensioner och hälsovård ökar. Globaliseringen och öppenheten innebär samtidigt att det har blivit lättare att flytta pengar utomlands eller att bo och arbeta i andra länder. Skattebaserna har med andra ord blivit allt rörligare, vilket minskar utrymmet för en högskattepolitik.

I Sverige har vi vidtagit vissa mått och steg för att förbereda oss, bl.a. reformerat pensionssystemet så att de offentliga finanserna ska klara att bära kostnaderna när allt fler går i pension. I det avseendet är Sverige, i ett europeiskt perspektiv, ett föregångsland. Vi har också stärkt de offentliga finanserna genom

■ överskottsmålet. Det skapar bättre förutsättningar för att klara kommande påfrestningar. Frågan är om det räcker. Sveriges svaga punkt är antalet arbetade timmar. Redan idag är det alltför få som kan eller vill arbeta heltid i förhållande till de sammanlagda anspråken på resurser.

Demografin ställer därmed stora krav på nytänkande. Arbetsgivarna kommer sannolikt bli tvungna att ta vara på sin arbetskraft bättre, rekrytera från utlandet och stötta människor att vara rörliga så att de kan hitta rätt uppgifter i livet. Löntagarna måste inse att om alltför många väljer att inte arbeta rämner välfärdssystemen. Den som inte längre känner tillfredsställelse över sitt arbete måste tänka ut vad man i stället skulle kunna göra för att försörja sig. Välfärdsmodellen måste vara utformad så att den stimulerar till arbete.

På samhället kommer att ställas stora krav på ett långsiktigt strategiskt tänkande så att förändringar kan genomföras i tid. Konkurrensen i Europa om de unga, och särskilt de välutbildade, kommer att vara hård. Fler måste vilja stanna eller flytta till våra länder. Integrationen av invandrare måste vara snabb och framgångsrik. Nästa år ska tio kandidatländer anslutas till EU och integreras i den fria marknaden. EU:s utvidgning och etablerandet av en gemensam arbetsmarknad runt Östersjön kan kanske öka potentialen för arbetskraftsinvandring till Norden. Men fattigare länder långt bort erbjuder sannolikt en större potential - och utmaning.

Det är således inte Nordens centralbanker som sitter inne med instrumenten eller lösningarna på problemen. Men om andra politikområden gör sitt jobb väl, kommer det att underlätta för oss att uppnå våra mål, d.v.s. säkra prisstabilitet samtidigt som den ekonomiska tillväxten blir god.

Det kommer att krävas mycket ledarskap, mycket samarbete och ett stort mått av öppenhet från många aktörer i samhället. Jag tror att inte minst ni som är lärare och engagerade i lärarnas fackliga organisationer har en mycket viktig roll att spela i denna spännande process.

Tack för ordet!